

نقش طبیعت گردی در آشنایی با جامعه و فرهنگ عشایری در ایران

ندا بهبودی – دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی

اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی، یکی از شاخه‌های صنعت جهانگردی است که توسعه آن در چارچوب حفاظت محیط‌زیست و کاهش اثرات مخربی که می‌تواند به دنبال داشته باشد، زمینه مناسبی را برای آشنایی طبیعت‌گردها با نموده‌های فرهنگی و ارزش‌های بومی ایران زمین در مناطق مختلف فراهم می‌کند. ایران مقصد جذابی برای بسیاری از طبیعت‌گردهای خارجی است، که علاقه به سیر و سیاحت در طبیعت و تماشای مظاهر بکر و دیدنی آن دارند. تنوع طبیعی ایران می‌تواند این زمینه را فراهم کند که طبیعت‌گردها ضمن آشنایی با طبیعت بکر و دست‌نخورده این مرز و بوم، با فرهنگ اقوام و آداب و رسوم کهن ایران از طریق جامعه عشایری آشنا شوند.

جامعه عشایری ایران بخش جدایی‌ناپذیر از محیط‌زیست به شمار می‌رود؛ شیوه زندگی، آداب و سنن و نحوه همزیستی و تعامل آن‌ها با طبیعت، برای طبیعت‌گردهای خارجی جذاب است و بستر مناسبی را برای شناسایی هویت و ارزش‌های بومی ایرانیان فراهم می‌کند. از این رو، کوچ عشایر یکی از نموده‌های فرهنگی اقوام ایرانی است که پتانسیل بالایی برای جذب اکوتوریست‌ها دارد. مقصد طبیعت‌گردها، کوه و دشت و جنگل و تماشای گیاهان و پرندگان و سایر جانواران است؛ اما در صورتی که بسترهای امنیتی و بهداشتی در مسیر کوچ ایل‌های عشایری در کشور فراهم شود، این طبیعت‌گردها می‌توانند ضمن طبیعت‌گردی، با مفهوم کوچ عشایر، زیست و نحوه تعامل آن‌ها با طبیعت نیز آشنا شوند. آنجاست که می‌توانند

با رها کردن چند صباحی زندگی صنعتی و شهری، خود را به آغوش طبیعت بکر بسپارند و در عین لذت بردن از مناظر زیبای آن، با فرهنگ سیاه چادر نشینی، کوچ ایل، غذاهای سنتی و آداب و رسوم آن‌ها آشنا شوند و به جای اقامت در هتل‌های پنج ستاره برای چند روزی هم شده زندگی در طبیعت را تجربه کنند.

بوم‌گردان خارجی، از این رهگذر با هنر، آداب و رسوم، مسکن، پوشاک، صنایع‌دستی، موسیقی، ادبیات عامیانه، نوع معیشت، سلسله مراتب و ساختار جامعه عشایری و به تبع آن با میراث و فرهنگ غنی و متنوع این مرز و بوم که اصالتی بس کهن دارد، آشنا می‌شوند. آشنایی طبیعت‌گردهای خارجی با روحیه و فرهنگ اقوام ایرانی می‌تواند، ضمن تعمیق احترام دو جانبه، موجب آگاهی‌بخشی آن‌ها درباره خصوصیات فرهنگ و نوع نگرش

و زیست ایرانیان شود و از اثرات نگاه قالبی و نادرستی که عموماً از مردم ایران به واسطه تبلیغات رسانه ای و سیاسی در سطح دنیا ایجاد شده، بکاهد.

جامعه عشایری ایران و پراکندگی آنها در نقاط مختلف کشور

عشایر کوچ‌روی ایران در حوزه‌های غرب و جنوب غرب، شرق و جنوب شرق، شمال غرب، شمال شرق و مرکزی ایران پراکنده شده‌اند. مناطق غرب و جنوب غرب ایران که رشته کوه‌های زاگرس امتداد یافته است، با داشتن طبیعتی غنی از مراتع، جنگل-های بلوط و بادام کوهی و آب و هوای مرطوب، محل مناسبی برای اسکان ایلات و عشایر مختلف است.

عشایر و ایلات مختلف کرد از گذشته تاکنون در شمالی‌ترین بخش زاگرس در محدوده استانهای آذربایجان غربی و کردستان پراکنده شده‌اند. ایلات مشهور کُرد شکاک، مامش، زرزا و ... است. در استان کرمانشاه نیز کوچ نشینی رواج دارد و ایالت کُرد جاف، کلهر، قلخانی، سنجابی و گوران و کرند در این منطقه حضور دارند. عشایر کرد ایران به سبب برخورداری از سابقه فرهنگی دیرینه، دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی هستند. زبان، شعر، رقص، موسیقی، آداب و رسوم این قوم در این خطه از

سرزمین ایران، قدمتی طولانی دارد.

طوایف لر نیز که در یک تقسیم‌بندی به دو بخش لر و لک تقسیم می‌شوند، در لرستان، بخشی از ایلام، چهار محال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، بخشی از استان فارس، بوشهر و کرمان پراکنده شده‌اند. ایل بختیاری که در استان چهار محال و بختیاری سکونت دارد، بزرگترین ایل کوچ رو ایران به شمار می‌رود. قوم بختیاری خود تولیدگران و مصرف کنندگان تولیدات شخصی شان هستند. همه چیز توسط خانواده ایلی تولید می‌شود. مواد اولیه توسط مردها مهیا می‌شود و سایر نیازها نزد زنان فراهم می‌آید. همچنین زنان با فعالیت در حوزه صنایع دستی، ضمن کمک به اقتصاد ایل، حضور قوی و پررنگی در جامعه اجتماعی عشایری ایفا می‌کنند.

عشایر قشقایی نیز که مرکز اصلی سکونت‌شان، استان فارس است از دیگر ایلات مشهور کشور است که به دلیل وسعت قلمرو در استان‌های کهگیلویه و بویر احمد، چهارمحال و بختیاری، خوزستان، اصفهان و بوشهر نیز پراکنده هستند. ارتفاعات سرسبز و خنک رشته‌های زاگرس در کنار دره‌های پرآب و جنگل‌ها و دشت‌های معتدل که محیط مناسبی برای اقامت ایلات کوچ‌رو فراهم کرده، از ویژگی‌های طبیعت بکر این حوزه به شمار می‌رود که می‌تواند سهم بسزایی در جذب طبیعت‌گردها به این مناطق داشته باشد. طبیعت‌گردان ضمن تماشای مناظر طبیعی در بخش غربی و جنوب غرب ایران، با شیوه خاص

زندگی ایالت و عشایر کُرد و لر و ترک، زبان و گویش آن‌ها، سنت و آداب و رسوم، غذاهای محلی، صنایع دستی، رقص و لباس‌های رنگارنگ و متنوع محلی و... در این مناطق آشنا می‌شوند. در این میان، نحوه معیشت، مجموعه سنن و شیوه‌های خاص زندگی ایل بختیاری و ویژگی راه‌های ایلی این جامعه عشایری، خود به تنهایی یکی از جاذبه‌های بی‌نظیر در این منطقه به شمار می‌رود.

ایلات شرق و جنوب شرق

عشایر بلوچ از مهمترین ایل‌های ساکن در جنوب شرق ایران هستند که در بخشی از خراسان، سیستان و بلوچستان، کرمان و هرمزگان زندگی می‌کنند. تنوع اقلیمی فراوان، کم‌آبی، داشتن آب و هوای گرم کویری و اختلاف درجه حرارات چشمگیر در شبانه روز از ویژگی‌های محیطی این منطقه به شمار می‌رود. این منطقه یکی از شگفتی‌های طبیعت محسوب می‌شود که دارای سه نوع آب و هوای بیلاقی، معتدل و گرمسیری است. شیوه زندگی عشایر

بلوچ، نوع روابط خویشاوندی، پیوندهای اجتماعی، ساختار خاص ایلی به همراه آداب و رسوم و فرهنگ ویژه و نیز سخت‌کوشی افراد قوم به سبب مبارزه با طبیعت و اقلیم دشوار و محدودیت منابع آن، از جمله جاذبه‌های دیدنی در بخش جنوب شرقی ایران محسوب می‌شود.

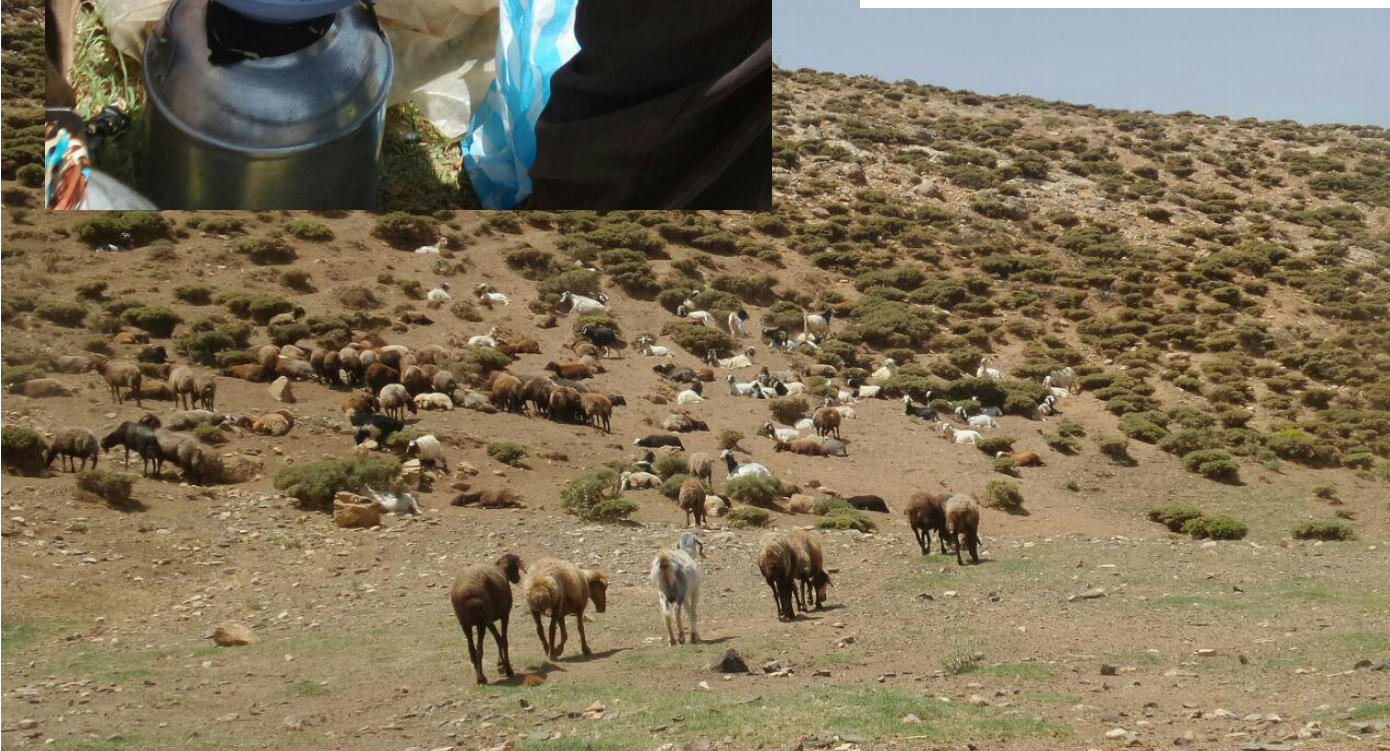

ایلات شمال غرب

این بخش شامل شمال آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل و بخشی از گیلان است که پذیرای طوایف مختلفی از جمله ایل شاهسون می‌باشد. این حوزه، به دلیل کوهستانی بودن، دارای تنوع آب و هوایی است. جنگل‌های انبوه، مرغزارهای سرسبز و مراتع پهناور از جمله مناظر زیبای طبیعت این پهنه از ایران است که سهم بسزایی در جذب طبیعت‌گردها داخلی و خارجی دارد. از طایفه‌های این ایل‌ها می‌توان به حیدرلو، ایلانلو و ... اشاره نمود.

ایلات شمال شرق

ایلات و عشایر مختلفی در خراسان اقامت دارند. ایلات زعفرانلو، شادلو، قاجورلو از ایلات کرد و افشار از عشایر ترک این منطقه به شمار می‌رود. این خطه از ایران نیز دارای جنگل و ارتفاعات است. دیدنی‌ترین عشایر منطقه شمال شرق، ترکمن‌ها هستند که محل زندگی، زیورآلات، لباس‌های محلی، مراسم عروسی و عزای خاص آن‌ها، گردشگران را به سوی خود جذب می‌کند.

ایلات مناطق مرکزی

این بخش، استان‌های زنجان، همدان، سمنان، مرکزی، تهران و بخشی از مازندران را شامل می‌شود. طوایف مختلفی از جمله طائفه لر چیگینی، غیاثوند، شاهسون بغدادی، بقایایی از طایفه کلهر در زنجان اقامت دارند. طوایف ترکاشوند، یارم طاقلو، جیمر، شاهسون در همدان زندگی می‌کنند. جامعه عشایری ایران سابقه فرهنگی کهنی دارد و سرشار از تنوع شیوه‌ها و سنت‌های زیستی و معیشتی است. زندگی کوچ رو نمونه بارز دوستی و همزیستی مسالمت آمیز انسان با طبیعت است و به خوبی نشان می‌دهد در عصر شهرنشینی کنونی که انسان بی رحمانه به جان طبیعت و نابودی مظاهر آن افتاده است، عشایر و ایل‌های کوچ‌رو قدردان طبیعت با همه مشکلات و سختی‌های آن هستند. طبیعت‌گردها داخلی و خارجی نیز که علاقمند به طبیعت هستند و خود را در قبال آن مسئول می‌دانند، به دنبال تماشای زیبایی‌های طبیعت، در مسیر خود می‌توانند با اقوامی روبه رو شوند که ضمن احترام به طبیعت، دارای باور، نحوه زندگی، آداب و سنن خاصی از زندگی هستند. حضور گسترده زنان در فعالیت‌های اجتماعی ایلی و نقش آن‌ها در تولیدات صنایع دستی ضمن اینکه نشانه جایگاه ایشان در جامعه ایلی است، می‌تواند سهم موثری در تامین اقتصاد ایل داشته باشد؛ این موضوع نیز برای بسیاری از طبیعت‌گردها، جذاب و دیدنی است. دسته بندی‌ها و سلسله مراتب ایلی که در طوایف و ایل‌های مختلف، نام‌های گوناگون دارد و به نوعی نشانگر هویت اجتماعی افراد قوم به شمار می‌رود نیز از جمله مواردی است که برای طبیعت‌گردها، جالب به نظر می‌رسد.

محل زندگی عشایر نیز از دیگر موارد موثر در جذب طبیعت‌گردها است. چادر در میان بیشتر عشایر عمومیت دارد و با نوع و شکل زندگی آنها مناسب است. این چادرها معمولاً به صورت دایره شکل یا مستطیلی شکل هستند. برخی نیز مساکنی با مصالح چوب یا خشت و گل و آجر و سنگ بنا می‌کنند که بیش‌تر در مناطق قشلاقی هر ایل یافت می‌شود و دائمی است. این نوع زندگی برای طبیعت‌گردها کنجکاوای که همواره در شهر و در خانه‌های ساخته‌شده با آهن و آجر زندگی کرده‌اند و برای مدتی در پی تجربه الگوی تازه‌ای از سبک زندگی هستند، که با طبیعت سازگاری بیشتری داشته باشد، بسیار خواستنی و جذاب است. از این رو جامعه کوچ‌روی ایران، پتانسیل بالایی برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های طبیعت‌گردها در جهان دارد.